

Preventie in het sociaal domein

de effecten van wijkteams, schuldhulpverlening, jongeren- en ouderenwerk, collectieve aanpakken en sociaal ondernemerschap

Author(s)

Rözer, J.J.; Veldboer, A.P.M.; de Lange, M.

Publication date

2022

Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Rözer, J. J., Veldboer, A. P. M., & de Lange, M. (2022). *Preventie in het sociaal domein: de effecten van wijkteams, schuldhulpverlening, jongeren- en ouderenwerk, collectieve aanpakken en sociaal ondernemerschap*. Werkplaatsen Sociaal Domein.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Preventie in het sociaal domein: de effecten van wijkteams, schuldhelpverlening, jongeren- en ouderenwerk, collectieve aanpakken en sociaal ondernemerschap.

Door: J.J. Rözer, A.P.M. Veldboer & M. de Lange, december 2022

Voor hen die het welzijnswerk (c.q. het sociaal domein) een warm hart toedragen is er goed nieuws. Een groeiend aantal evaluaties wijst uit dat de inzet op preventie van het welzijnswerk in de regel positieve effecten heeft op iemands gezondheid of goedkoper is dan een alternatieve inzet. In deze studie bekijken we de effecten van verschillende typen welzijnswerk (sociale wijkteams, schuldpreventie, jongerenwerk, ouderenwerk, collectieve interventies en sociaal ondernemerschap). Dit is een uitbreiding van een eerdere literatuurstudie (de Lange, Rözer, Huber, & Veldboer, 2021). Hiervoor hebben we organisch naar literatuur gezocht. In een overkoepelende rapportage vatten we de resultaten samen en bieden we een bredere blik (Rözer, Veldboer, & de Lange, 2022).

Sociale wijkteams

Steeds meer gemeenten werken met sociale wijkteams die lichte (sociale) hulp in de wijk geven. Voorlopige resultaten zijn echter nog niet overwegend positief over de effectiviteit. Uit evaluatiestudies blijkt dat de besparing van sociale wijkteams voornamelijk zit in het voorkomen van escalaties en duurdere zorgtrajecten (bv. Lubbe, & Larsen, 2012). De hoogte van deze besparing verschilt echter sterk tussen wijkteams en weegt bij veel wijkteams niet op tegen de kosten. Met name de mate van afschaling valt geregeld tegen en in veel gevallen heeft de opzet van wijkteams zelfs geresulteerd in een aanzuigende werking op het aantal zorgvragen (Eijkel, Gerritsen, & Vermeulen, 2019). De kosten nemen hierdoor toe.

Toch is het te vroeg om sombere conclusies te trekken. Veel sociale wijkteams begeven zich nog in de opstartfase en vooralsnog gaat de meeste aandacht uit naar het organiseren van integrale dienstverlening (Breed, 2019). Niet verbazingwekkend blijkt uit een peiling van Movisie onder professionals van wijkteams dat het uitvoeren van een preventief welzijnsbeleid en vroegsignalering binnen wijkteams nog onvoldoende aan bod komt (Van Arum, Broekroelofs, & van Xanten, 2020). Ook aan andere belangrijke taken die aan wijkteams worden toegeschreven zoals outreachend werken, een collectieve aanpak, het versterken van informele netwerken en ondersteuning van wijkgerichte voorzieningen, wordt in de praktijk nog te weinig aandacht besteedt, aldus de pijling. Door de schaarste aan 'tijd en ruimte' zijn professionals nog vooral bezig met individuele hulpverlening die bestaat uit keukentafelgesprekken, vraagverheldering en het opstellen van plannen. Ook blijkt dat veel medewerkers nog bij moederorganisaties werkzaam zijn waardoor de prikkel tot (onnodig) doorverwijzen blijft bestaan.

Wat wel blijkt is dat de verschillen in het functioneren van de teams binnen organisaties vaak nog groter is dan tussen organisaties (Zijl et al., 2021). Met andere woorden, iedere organisatie heeft teams die goed en slecht functioneren. Veel van de effectiviteit zit hem dan ook in datgene wat binnen de teams en op de werkvloer gebeurt. Waar organisaties wel van belang zijn, en aanzienlijk in verschillen, is het beperken van de regels, de duidelijkheid van bestaande regels en het verhelderen van de rol van de sociale wijkteams. Organisaties moeten dus op de eerste plaats zorgen dat ze dit op orde hebben.

Uit de literatuur blijkt dat de effectiviteit van wijkteams aanzienlijk wordt vergroot als zij zich op de juiste groep richten. Dit begint bij de voorselectie: er dient voorkomen te worden dat problemen worden opgepakt die personen en gezinnen mogelijk zelf ook wel konden oppakken of waarbij men al veelvuldig hulp krijgt (Lubbe, Houkes, & Larsen, 2013; Larsen, Lubbe, & de Boer, 2014). Dit voorkomt dat er alleen maar meer zorgtaken worden opgepakt in plaats van dat het er uiteindelijk minder worden. Vervolgens dient er gedurende het proces gekeken te worden of men wel zelf de juiste zorg kan leveren of dat men eventueel de hulp van specialistische zorg dient in te schakelen. Voor de effectiviteit is een zekere voorzichtigheid hierbij noodzakelijk. Echter, als te lang wordt gewacht met het opschalen dan kunnen problemen onnodig verergeren. Geen gemakkelijke opgave. Deze opgave wordt nog eens bemoeilijkt door de wachttijden bij specialistische zorg. In feite zorgen deze wachttijden ervoor dat wijkteams zich niet op de juiste groep kunnen richten waardoor het onterecht kan lijken dat hun inzet maar weinig effectief is. Tot slot is het van belang dat medewerkers gezinnen niet te snel loslaten om terugval te voorkomen (de Meere, Hamdi, & Deuten, 2013).

Hiernaast dienen sociale wijkteams uiteraard snel casussen op te kunnen pakken (Spit et al., 2016; de Meere et al., 2013). Zeker bij multiproblematiek is het noodzakelijk om het momentum te kiezen. De noodzaak voor directe hulp is vaak groot en wachten kan er al snel in resulteren dat problemen verergeren en personen geen hulp meer ervaren. Bureaucratie kan belemmeren dat er snel hulp wordt gegeven, maar ook drukte of wisselingen van personeel kunnen ervoor zorgen dat casussen erbij in schieten. Wat dat betreft is de hoge drukte die medewerkers van sociale wijkteams ervaren extra problematisch (Zijl et al., 2021). Een toenemend tekort aan welzijnswerkers vergroot dit probleem (Hojtjink, 2022).

Vanzelfsprekend is ook dat er een integrale samenwerking rondom casussen tot stand dient te komen (Larsen et al. 2014). Maar hoe vanzelfsprekend ook, de praktijk leert dat een goede samenwerking lang niet altijd van de grond komt, bijvoorbeeld omdat men elkaars kwaliteiten niet (h)erkent.

Kortom, er is nog werk aan de winkel. De hoop is dat door wijkteams tijd te geven (en niet direct alles te verwachten) de effectiviteit aanzienlijk kan toenemen.

Schuldpreventie

Een tweede vorm van welzijnswerk dat wij onder de loep hebben genomen is schuldpreventie. Eind 2021 bleken 10,5 duizend personen in de wettelijke schuldsanering te zitten. En dit aantal neemt al 10 jaar toe (CBS, 2022a). Tegelijkertijd heeft ongeveer een derde van de Nederlanders structureel moeite met rondkomen (RVS, 2022), 17 procent risicovolle schulden (RVS, 2022), staat 16 procent maandelijks rood (Nibud, 2018) en is bij 7,6 procent van de huishoudens de schuld zo groot dat de problemen geregistreerd staan als problematisch (CBS, 2022b). Het aantal mensen dat moeite heeft om structureel rond te komen is ook groeiende (Schonewille, & Crijnen, 2019). En in de zomer van 2022, met de winter en hoge gasprijzen nog voor de boeg, hield 40 procent van de Nederlanders geen geld over aan het einde van de maand (CBS, 2022c).

De voorgaande cijfers overziend is het dan ook niet verwonderlijk dat zo'n 1,2 miljoen huishoudens met schulden geen formele hulpverlening krijgt (Divosa, 2022) en dat vijf op de zes huishoudens met problematische schulden niet in beeld blijkt te zijn (RVS, 2022). Deze schulden zijn voor de betreffende personen een gigantische stressfactor en hebben een zeer grote impact op iemands gezondheid en welzijn. Ze zijn ook vaak niet zomaar opgelost. Zelfs de schuldhulpverlening resulteert vaak niet in een schuldenvrije toekomst, en het aantal mensen dat gebruik maakt van de minnelijke schuldregeling (met financiële kwijting) neemt af (Berkenhout, et al., 2019). In financiële termen schatte de Raad van Volksgezondheid en Samenleving in 2022 de maatschappelijke kosten op 15 tot 17 miljard. En veel personen lijken überhaupt pas nadat ze 5 jaar met schulden kampen in beeld te komen bij het welzijnswerk (Jungmann, & Anderson, 2011). De noodzaak om effectief op preventie in te zetten is dan ook hoog.

Cijfers laten zien dat problematische schulden zelden het gevolg zijn van verspilling en veel vaker het gevolg zijn van structurele armoede en een onvoorziene terugval in inkomsten, bijvoorbeeld door scheiding of verlies van werk (RVS, 2022). Dit laatste zien we vooral terug bij zelfstandigen en personen met een flexibel contract. Hoe wij dit met elkaar regelen en de inkomens verdelen bepaalt in belangrijke mate het aantal mensen dat in de problematische schulden komt. Dit zijn echter grotendeels nationale en politieke kwesties.

Desondanks kunnen welzijnswerkers wel degelijk helpen om de schuldenproblematiek te verkleinen en steeds meer gemeenten realiseren dit zich (RVS, 2022). Wijkteams spelen hierin een grote rol. Zo meldt Movisie dat 'circa 80 procent van de cliënten van wijkteams te maken heeft met financiële problemen' (Kuiper, 2017). De effectiviteit van preventieve schuldaanpakken wordt vaak als positief bestempeld. Zo zou elke euro die de gemeente Amsterdam in vroegsignalering steekt de maatschappij 2,46 euro opleveren (van Ommeren, de Ruig, & Coenen, 2014a) en levert elke euro die de gemeente Tilburg in het op jongeren gerichte Fix Up Your Life project steekt de gemeente twee euro op (Van Ommeren, de Ruig & Coenen, 2014b).

Projecten waarin het sociaal werk samenwerkt met woningcorporaties, zorgverzekeraars en/of andere kredietverstrekkers laten veel potentieel zien (Van Ommeren, de Ruig & Coenen, 2014b; Oomkens, 2019). Andere interventies, zoals de inzet van sociale raadsleden of vrijwilligers -zoals schulphulpmaatjes en thuisadministratie-, leveren gemeenten in potentie ook financieel voordeel op (Hamdi et al., 2011; Kruis Jungmann, & Blommesetijn, 2011). Bij al deze projecten blijkt een intensieve, persoonlijke en outreachende aanpak waarbij er wordt ingezet op het terugwinnen van vertrouwen cruciaal. Daarnaast blijkt het bieden van maatwerk bij het opstellen van een plan effectief. Zo is er in Leeuwarden geëxperimenteerd met een 'menukaart' waarin verschillende interventies worden gecombineerd afhankelijk van de situatie van de 'klant' (Hilhorst, & van der Lans, 2016).

Ondanks dat de meeste interventies effectief lijken, zijn onderzoekers in de regel kritisch op wat er tot op heden wordt gedaan (Van Dam, & Stienissen, 2021; Geuns, Schoorl, & Desain, 2017; Geuns, 2018; Madern, & van Os, 2021; RVS, 2022). Er zou te vaak de verwachting zijn dat het inzetten op kennis en vaardigheden alleen voldoende is, terwijl er voor een succesvolle hulpverlening meer nodig is, zoals het wegnemen van de bijbehorende stress of het begeleiden naar werk (Geuns 2018; Jungmann en Madern 2016). Bovendien kunnen welzijnswerkers toegankelijker werken, mede ingegeven doordat een vrij grote groep met schulden met laaggeletterdheid of een (licht) verstandelijke beperking kampt. Er wordt volgens diverse auteurs ook nog te weinig samengewerkt (bijvoorbeeld tussen gemeenten, huisartsen en wijkteams) en gegevens worden ook nog te weinig gedeeld, mede door onduidelijkheid over de regels of doordat de regels gegevensdeling belemmeren (RVS, 2022). In de literatuur lezen wij ook geregeld kritische verhalen over de inzet van bepaalde veelvuldig ingezette methoden die nog niet bewezen effectief zijn. Bij inloopsprekuren zijn er bijvoorbeeld aanwijzingen dat het effect beperkt is en dat de mensen die komen aankloppen dat juist steeds weer opnieuw doen (Geuns et al., 2017). En tot slot wijzen studies uit dat evaluaties van vroegsignalering nog aanzienlijk verschillen in hun effectiviteit (Van Dam, & Stienissen, 2021). Lang niet alles is dus even effectief. Dit wijst erop dat er nog veel winst te boeken valt.

Jongerenwerk

Jongerenwerk richt zich bij uitstek op het voorkomen van toekomstige problemen, zoals werkloosheid, verslavingen en crimineel gedrag. Wetenschappelijk onderzoek naar de effectiviteit van het jongerenwerk is echter nog schaars (Metz, 2020; Noorda, & van Dijk, 2017). Het onderzoek dat is uitgevoerd richt zich met name op de beschrijving en onderbouwing van individuele methodieken aan de hand van praktijkkennis, theorie en beschrijvend onderzoek (Metz, 2020). De effectstudies die wel zijn gedaan kennen hun beperkingen, zoals een kleine opzet (Noorda, & van Dijk, 2017). Het gevolg is dat nog veel onduidelijk is over de preventieve waarde van het jongerenwerk.

Mogelijk de beste schatting over de effectiviteit van het jongerenwerk komt van Participe Advies (Leih, Luggenhorst, Schimmel, & Haouli, 2017). Zij schat dat het jongerenwerk in totaal maximaal 45 miljoen euro kan besparen. Dit onder de aanname dat het jongerenwerk een derde van de eerstelijnsvoorzieningen en basis GGZ zorg kan voorkomen. Dit achten zij aannemelijk omdat uit hun studie (mede gebaseerd op 5 casussen) blijkt dat het jongerenwerk vooral bij de lichte hulpverlening effectief is. Men geeft echter aan dat het jongerenwerk ook bijdraagt aan het verbeteren van de sociale cohesie, iets dat ze niet in cijfers uitdrukken. Daarnaast suggereert recent onderzoek dat de meerwaarde van het jongerenwerk breder is. Zo vinden Metz et al. (2020) dat het jongerenwerk jongeren die anders onzichtbaar zouden blijven vroegtijdig kan bereiken. Het is goed denkbaar dat hierdoor ook zwaardere problemen kunnen worden voorkomen. Ons inziens is de 45 miljoen aan potentiële besparing dus een onderschatting. Let wel, het is dus niet zeker dat deze besparing ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd.

Wordt aan jongeren die van het jongerenwerk gebruik maken gevraagd wat de meerwaarde is dan blijkt de meerwaarde vooral te zitten in het werken aan zelfbewustzijn en kritisch vermogen, het werken aan toekomstperspectief, en het begeleiden naar instanties (Metz, 2020). Op andere vlakken scoren jongerenwerkers vergelijkbaar met andere vertrouwenspersonen in de buurt, zoals een familielid, vriend(in) of leraar. Voor jongeren die

deze vertrouwenspersonen missen zouden jongerenwerkers een alternatief kunnen zijn. Ook kunnen jongerenwerkers jongeren met deze personen in aanraking laten komen, bijvoorbeeld via buddytrajecten (zie bijvoorbeeld Jongepier, & Toregrosa, 2017).

Ondanks de potentiële besparing en de erkenning van jongeren is de aanwezigheid van jongerenwerk in de wijk geen garantie op succes. De literatuur wijst uit dat bij de implementatie rekening gehouden dient te worden met specifieke contexten en mechanismen. Jeugdcentra gericht op risicjongeren zonder de juiste begeleiding en een gestructureerd aanbod kunnen bijvoorbeeld averechts werken. En interventies gericht op specifieke doelgroepen, zoals Nederlands-Marokkaanse jongeren werken alleen als er culturele aanpassingen worden gedaan (Bakker, 2012). Tot slot is het positioneren van jongerenwerk als schakel tussen allerlei partijen zoals zorg, politie en onderwijs en jeugdzorg een belangrijke randvoorwaarde voor succes (Leih, et al., 2017, Hawkins, et. al., 2015).

Ouderenwerk

De tegenhanger van het jongerenwerk is het ouderenwerk. Ouderen hebben relatief vaak te maken met lichamelijke klachten die bijvoorbeeld het bewegen bemoeilijken. Daarnaast hebben ouderen vaak te maken met sociale problemen. Met stip staan hierbij gevoelens van eenzaamheid en sociale isolatie bovenaan. Volgens het RIVM voelde in juni 2022 bijna 40 procent van de 70-plussers zich (erg) eenzaam (RIVM, 2022). In tegenstelling tot het (verre) verleden, en de beeldvorming die vaak nog heerst, is armoede waarschijnlijk geen thema dat ouderen kenmerkt. Volgens het CBS schommelt de kans op langdurige armoede bij 70-plussers rond de 1 procent en dit is veel lager dan onder bijvoorbeeld dertigers die vaak jonge kinderen hebben (rond de 4 procent) en zestigers die vaak tegen hun pensioen aanzitten (rond de 6 procent) (CBS, 2021). Zeker nu bijna alle verzorgingstehuizen zijn gesloten en verwacht wordt dat ouderen steeds langer thuis en in de wijk blijven wonen ligt er een taak bij het welzijnswerk om ouderen goed te ondersteunen. Hiermee kan bijvoorbeeld voorkomen worden dat ouderen in het ziekenhuis of verpleegtehuis belanden.

Uit onderzoek blijkt dat verschillende activiteiten van het ouderenwerk, gericht op bewegen, maaltijdvoorziening door vrijwilligers, maatjesprojecten en preventieve huisbezoeken in de regel bijdragen aan de kwaliteit van leven en zo maatschappelijke (zorg)kosten besparen (Berden & Kok, 2011). Daarnaast worden ook programma's gericht op ondersteuning en ontlasting van mantelzorgers tot deze groep van activiteiten gerekend, omdat als zij wegvallen, dat een negatief effect heeft op zorgkosten en kwaliteit van leven (Livingston, et al., 2014). Van groot belang is wel dat de programma's aansluiten op de doelgroep, bijvoorbeeld betreft culturele en sociaaleconomische achtergrond, sociale situatie (partner, netwerk), persoonlijke voorkeuren en fysieke en mentale kwetsbaarheid (Lemmens, et al., 2016).

Daarnaast zijn er aanwijzingen dat door te investeren in nulde- en eerstelijns-ondersteuning, mensen langer thuis kunnen blijven wonen en de kwaliteit van leven hoger is, waarmee hogere zorgkosten voorkomen kunnen worden (van Genabeek, 2018; Nationaal programma ouderenzorg, 2016; Uittenbroek, 2013; Spoorenberg et al., 2016; van het Erve, & van het Erve, 2016; de Kam, & Liedelmeijer, 2019). De kosten zijn hierbij echter voor andere partijen dan de baten. Kok, Berden en Sadiraj (2015) stellen zelfs dat eigenlijk alleen de rijksoverheid er financieel belang bij heeft om te voorkomen dat ouderen in residentiële zorg komen. Effectstudies laten echter zien dat de effecten in de praktijk soms klein zijn of tegenvallen. Zo laat een studie van Van Dijk et al. (2018), dat gebruik maakt van een nauwkeurig uitgevoerd gematcht quasi-experimenteel onderzoeksdesign (inclusief nul- en nameting), zien dat er na 1 jaar geen substantieel verschil was in welzijn en gezondheidsgerelateerde kwaliteit van leven tussen ouderen die onderdeel waren van een integrale wijkaanpak (genaamd Even Buurten) en de controlegroep.

Door de jaren heen zijn er tevens tal van interventies opgezet om de eenzaamheid onder ouderen te verkleinen, vaak met een actieve rol van het welzijnswerk. In de literatuur wordt echter ook al jaren opgemerkt dat de meeste interventies opmerkelijk weinig effectief blijken te zijn (Machielse, 2011; Welschen, & Thomése, 2016; Bouwman, & van Tilburg, 2020). Bouwman en Van Tilburg (2020) hebben daarom recent een analyse uitgevoerd op 119

eenzaamheidsinterventies en 22 reviews. Zij identificeren zeven werkzame elementen van eenzaamheidsinterventies: 'bezigheden', 'ontmoeten', 'praktisch ondersteunen', 'betekenisvol contact', 'sociale vaardigheden', 'realistische verwachtingen' en 'betekenisvolle rol'. Het combineren van deze elementen vergroot de kans van slagen van een interventie. Hiernaast blijkt dat interventies die ouderen actief stimuleren om te participeren effectiever zijn dan bijvoorbeeld huisbezoeken en dat collectieve benaderingen meer bijdragen aan het welzijn van ouderen dan een individuele benadering (Welschen, & Thomése, 2016).

Collectieve interventies

In het gedecentraliseerde sociale domein wordt van professionals verwacht om meer collectief te werk te gaan. Naast het faciliteren van (of doorverwijzen naar) collectieve interventies valt hierbij te denken aan het verbinden van bewoners met dezelfde (zorg)behoefte, het stimuleren van burgerinitiatief of het versterken van sociale en informele (buurt)netwerken, ofwel 'het bouwen aan burgerkracht in het sociale domein' (Oude Vrielink, 2015).

Collectieve interventies beogen meerdere vliegen in één klap te slaan. Ze richten zich zowel op het vergroten van de kwaliteit van leven van deelnemers, als de onderlinge zorgzaamheid tussen burgers en daarmee de sociale cohesie in de wijk. Naast dat de administratieve lasten en de kosten vaak laag zijn kunnen duurdere trajecten en individuele hulpverlening voorkomen worden. Uit tal van studies blijkt dat sociale verbindingen bijdragen aan een langer en gelukkig leven. Daar komt nog eens bij dat veel burgers liever gebruik maken van collectief dan individueel aanbod aangezien problemen niet worden geïndividualiseerd en tekortkomingen niet worden geproblematiseerd (Brinkhorst, 2016; Van Ewijk, 2014).

Uit de selectie van studies naar formeel georganiseerde collectieve activiteiten, zoals buurtgerichte ondersteuningsgroepen, mantelzorgondersteuning, buurtwerkplaatsen en bijvoorbeeld de inzet van een groep getrainde vrijwilligers, blijkt het maatschappelijk rendement van deelname groot (Lubbe, & Larsen, 2015; van der Berg et al., 2016; Van Dijk, 2016; Hamdi, et. al., 2017). De meeste studies zijn gebaseerd op ervaringsverhalen van deelnemers die aangeven dat hun leven door deelname is verbeterd. Zij geven aan meer plezier te ervaren, minder stress te hebben, zich persoonlijk te hebben ontwikkeld of zich minder eenzaam te voelen. De studies suggereren dat deelname aan collectieve interventies het sociale netwerk vergroot, onderlinge zorgzaamheid versterkt en de persoonlijke ontwikkeling stimuleert. Op de lange termijn schatten de verschillende onderzoekers dan ook in dat collectieve interventies kostenbesparend zijn doordat escalaties en grote sociale en mentale problemen voorkomen worden. Hierbij is de verwachting dat de preventieve werking van collectieve interventies groter is dan die van individuele interventies omdat onderliggende problematiek, zoals sociale contacten, wordt opgevangen (Hofman, & de Haan, 2019).

Er dienen echter wel aan verschillende randvoorwaarden te worden voldaan alvorens men succes kan boeken: zorgen voor een juiste selectie en bereik van deelnemers met een kwetsbaarheid en/of lichte ondersteuningsvraag, genoeg participanten en het zo laag mogelijk houden van de vaste kosten, zoals marketing, websites en huisvesting. Tot slot wordt aangegeven dat het bij collectieve interventies belangrijk is om rekening te houden met een ingroeiperiode.

Hoewel de beloftes van de economisch en maatschappelijke meerwaarde van collectieve interventies veelbelovend zijn blijkt de benaderingswijze maar mondjesmaat van de grond te komen (Van Ewijk, & Wesdijk, 2015, Teekman, & Algera, 2019). Een mogelijke oorzaak is het financieringssysteem dat individuele hulpverlening beloont en weinig tot geen financiële prikkels geeft om collectief te investeren (Brinkhorst, 2016). Ook speelt tijdgebrek een belangrijke rol. Uit een peiling van Movisie onder sociale wijkteams blijkt bijvoorbeeld dat wijkteams van al hun taken het minst aan collectief werken toekwamen. Van de ondervraagde wijkteams gaf 59 procent dit aan (Van Arum, Broekroelofs, & van Xanten, 2020) Hier is mogelijk dus nog (veel) winst te boeken.

Sociaal ondernemerschap

Over de kosteneffectiviteit van sociaal ondernemerschap is vooralsnog (nog) minder bekend (zie bijvoorbeeld ook Karré, 2017). In de literatuur wordt met name veel discussie gevoerd

over wat sociaal ondernemerschap precies is. Er bestaat een grote variantie in vorm, focus en doelen. De gemeenschappelijke deler is dat zij zich richten op het nastreven van een maatschappelijk doel door de inzet van commerciële activiteiten.

In 2017 waren er landelijk 3000-4000 sociale ondernemingen met een gezamenlijk omzet van 35 miljard euro. In 2016 leverden zij samen 65.000-80.000 banen op (Roadmap, 2017). Uit een studie van het OECD blijken sociale ondernemingen dan ook vooral van waarde zijn om banen te creëren en innovatieve oplossingen te ontwikkelen voor sociaaleconomische duurzaamheidsvraagstukken. Uit de geselecteerde studies valt op dat de toegevoegde waarde van sociale ondernemingen vooral bestaat voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Door te werken aan het ontwikkelen van commercieel waardige producten wordt het zelfrespect en de kans op een volwaardige baan vergroot (Zwiers et al., 2013).

De grote uitdagingen van sociale ondernemingen zitten hem vooral in het aantrekken van kapitaal, het creëren van impact en omgaan met (niet altijd even inzichtelijke) regelgeving (OECD, 2019). Sociale ondernemingen vallen, zo concludeert KPMG, wat betreft investeringsklimaat en belastingregelingen tussen wal en schip. Sociale ondernemingen met een zorgoogpunt zijn grotendeels afhankelijk van publieke financiering en daardoor extra kwetsbaar voor concurrentie en teruglopende budgetten (Zwiers et al., 2013). Daar komt bij er een langere aanloop nodig is wil een sociale onderneming levensvatbaar zijn (Roadmap, 2017).

Literatuur

- Bakker, J. (2012). *Kosten en baten van preventie en repressie*. Utrecht: Het Verweij-Jonker Instituut.
- Berden, C., & Kok, L. (2011). *Kosten en baten van welzijn en maatschappelijke dienstverlening*. Amsterdam: SEO en MoGroep+.
- Berkhout, B., Baan, A., Broeks, L., Jungmann, N., & Wierenga, W. (2019). *Aansluiting gezocht! Verkenning aansluiting minnelijke schuldhulpverlening en wettelijke schuldsanering*. Utrecht: Berenschot/Hogeschool Utrecht.
- Bouwman, T.E., & van Tilburg, T.G. (2020). Naar een gerichtere aanpak van eenzaamheid. *Tijdschrift voor Gerontologie en Geriatrie*, 51(1), 1-8.
- Binkhorst L. (2016). *Op zoek naar de balans tussen individuele en collectieve benaderingen in de wijk*. Kenniscentrum Sociale Innovatie: Werkplaats Utrecht.
- CBS (2021). *Armoede en sociale uitsluiting 2021*.
- CBS (2022a). *Weer minder mensen in de wettelijke schuldsanering*. Toegang via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/22/weer-minder-mensen-in-de-wettelijke-schuldsanering>.
- CBS (2022b). *Huishoudens met geregistreerde problematische schulden 2015-2021*. Toegang via: <https://dashboards.cbs.nl/v3/SchuldenproblematiekInBeeld/>.
- CBS (2022c). *Meer mensen verwachten verslechtering van hun financiële situatie*. Toegang via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/26/meer-mensen-verwachten-verslechtering-van-hun-financiële-situatie>.
- Breed M. (2019). *Sociale teams werken wel goedkoper, als je het maar goed regelt*. Sociale Vraagstukken.
- Divosa (2022). *Armoede en schulden in Nederland*. Toegang via: <https://www.divosa.nl/armoede-en-schulden-nederland>.
- Eijkel, R. van, Gerritsen, S., & Vermeulen, W. (2019). *De wijkteambenadering nader bekeken*. Den Haag: CPB.
- Geuns, R. van, Schoorl, R., & Desain, L. (2017). Voorkomen beter dan genezen. In S. Majoor, M. Morel, A. Straathof, F. Suurenbroek, & W. van Winden (Eds.), *Laboratorium Amsterdam: werken, leren, reflecteren* (pp. 91-100). THOTH.

- Hamdi, A. et al. (2011). *Maatschappelijk Rendement Analyse Sociaal Raadslieden. Pilotstudie Beverwijk*. Ecorys en Verwey-Jonker Instituut.
- Hamdi A., van den Kappel, M., & Bellaart, H. (2017). *Bereikt en geholpen Verkenning van het maatschappelijk rendement van Schilderswijk Moeders: intermediairs tussen geïsoleerde vrouwen en hulpverlening*. Kennisplatform Integratie & samenleving.
- Hawkings, J. et al. (2015). *Unleashing the Power of Prevention*. American Academy of Social Work & Social Welfare: Working paper: no 10.
- Hilhorst P., & J. van der Lans (2016). *Verkenning schuldprieventie Leeuwarden*.
- Hofman, E., & de Haan, J. (2019). *Collectief ondersteuningsvragen van inwoners oppakken*. Utrecht: Movisie.
- Hoijtink, M. (2022). *Op het punt van breken? Verzet, loyaliteit en de stille vlucht van sociaal werkers*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Stedelijk Sociaal Werk.
- Jongepier, N., & Toregrosa, C. (2017). *Jeugdsupport. Evaluatieonderzoek naar de ontwikkelingen en resultaten van het programma*. Woerden: vanMontfoort.
- Jungmann N., & Anderson, M. (2011). *Vroegsignalering moet en kan! Een onderzoek naar de toegevoegde waarde van een Landelijk Informatiesysteem Schulden*. Nederhorst den Berg: Social Force.
- Kam, de, G., & Liedelmeijer, K. (2019). *Leren van 20 jaar ervaring met woonservicegebieden: Hoe langer? Hoe beter?* Platform31.
- Karré, P.K. (2017). Drie misverstanden over sociale innovatie. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 26(2), 76–82.
- Kok L., Berden, C., & Sadira, K. (2015). Costs and benefits of home care for the elderly versus residential care: a comparison using propensity scores. *The European Journal of Health Economics*, 16(2), 119-131.
- Kruis, G., Jungmann, N. & Blommesetijn, M. (2011). *Maatschappelijk rendement van vrijwilligersprojecten in de schuldhulpverlening*. Amsterdam: Regioplan.
- Kuiper, E. (2017). *Armoede en schulden grootste problematiek bij cliënten van sociale wijkteams*. Utrecht: Movisie. Toegang via: <https://www.movisie.nl/artikel/armoede-schulden-grootste-problematiek-clienten-sociale-wijkteams>.
- Lange, de, M., Rözer, J.J., Huber, M., & Veldboer, A.P.M. (2021). *De waarde van preventie in een veranderend sociaal domein: Een quickscan van de literatuur*. Amsterdam: Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en Omgeving.
- Larsen V., Lubbe, M., & de Boer, L. (2014). *Meta analyse MKBA's sociale (wijk) teams. Integrale aanpakken vergeleken in termen van kosten en baten*. LPBL.
- Leih, E., Luggenhorst, V., Schimmel, M., & Haouli, M. (2017). *De maatschappelijke businesscase jongerenwerk voor gemeenten*. Participe Advies.
- Lemmens, L. Herber, G. Schooneveldt, G. Rietman, L. Blokstra, A., & Spijkerman, A. (2016). *Goede preventieve ouderenzorg: welke elementen zijn van belang?* RIVM
- Livingston, P.M., Osborne, R.H., Botti, M., et al. (2014). *Efficacy and cost-effectiveness of an outcall program to reduce carer burden and depression among carers of cancer patients [PROTECT]: rationale and design of a randomized controlled trial*. BMC Health Service Research, (14), 5.
- Lubbe, M., & Larsen, V. (2012). *MKBA MPG Aanpak Amsterdam*. LPBL.
- Lubbe, M., & Larsen, V. (2015). *MKBA Herinrichting Sociaal Domein: Collectief - Initiatieven dragende samenleving benchmark*. LPBL.
- Lubbe, M., Houkes, A., & Larsen, V. (2013). *MKBA Eropaf Team Buurten met Uitzicht*. LPBL.
- Machielse, A. (2011). Sociaal isolement bij ouderen: een typologie als richtlijn voor effectieve interventies. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20(4), 40-61.

- Madern, T., & Van Os, I. (2021). *Vroegsignalering van schulden. Een gedeelde verantwoordelijkheid*. Zie: www.zorgwelzijn.nl/kennistoets
- Meere, de F., Hamdi, A., & Deuten, J. (2013). *'Goede hulp is veel waard.'* *Evaluatie na één jaar Utrechtse Buurteams Jeugd & Gezin*. Utrecht: Ecorys & Verwey-Jonker Instituut.
- Metz, J. (2020). De betekenis van het jongerenwerk voor preventie. Een stand van zaken. *Mens en Maatschappij*, 95(2), 113–131.
- Nationaal programma ouderenzorg (2016). ZonMw.
- Nibud (2018). *Rapport Financiële problemen*. Toegang via: <https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/financiele-problemen-2018/>
- Noorda, J., & van Dijk, A. (2017). De actuele noodzaak van effectmeting in het jongerenwerk. *Jeugdbeleid*, 11, 255–261.
- Oomkens R., Akkermans, C., & Noomen-Van den Heuvel, N. (2019). *Meerwaarde pilot signalering schulden Ombudsman Metropool Amsterdam Het verhaal achter de cijfers*. Zoetermeer: Panteia.
- Oude Vrielink, M. (2015). Bouwen aan burgerkracht in het sociale domein. Platform 31.
- RIVM (2022). *Welbevinden & leefstijl*. Toegang via: <https://www.rivm.nl/gedragsonderzoek/maatregelen-welbevinden/welbevinden-en-leefstijl>
- Roadmap (2017) *Meer impact met sociaal ondernemerschap*. Adviesbureau Kplus en G32-stedennetwerk.
- Rözer, J.J., de Lange, M., & Veldboer, A.P.M. (2022). Preventie in het sociaal domein. Wat is effectief welzijnswerk. *Zorg & Sociaalweb*. Toegang via: <http://magazines.sociaalweb.nl/gemeenten-en-preventie-welzijn-aan-zet/>
- RVS (2022). Van schuld naar schone lei.
- Schonewille G. & Crijnen C. (2019). *Financiële problemen 2018. Geldzaken in de praktijk 2018-2019 deel 1*. Nibud.
- Spit W., Hamdi, A., van Beek, L., Dominquez Alvarez, L., Peters, N., Sapulete, S., Verheijen, J., Verkennis, N., & Wanrooij, N. (2016). *Business case Wijkteams Rotterdam. Eindrapport*. Ecorys in opdracht van gemeente Rotterdam.
- Spoorenberg, S., Uittenbroek, R., Wynia, K., Kremer, H., & Reijneveld, S. (2016). *SamenOud in Oost-Groningen: Uitkomsten van SamenOud: voor ouderen, kwaliteit van zorg, zorggebruik en kosten na 12, 24 en 36 maanden*. SamenOud.
- Uittenbroek, R. (2013). *Business Case SamenOud*. UMCG.
- Van Arum, S., Broekroelofs, R., & van Xanten, H. (2020). *Sociale wijkteams: vijf jaar later*. Utrecht Movisie.
- Van Dam, W.D., & Stienissen, R. (2021). *Vroegsignalering van schulden kan effectiever en efficiënter*. Sociaalbestek.
- Van Dijk A., van Westing, G., & Dragt, W. (2016). *Maatschappelijke Business Case Buurtcirkels*. Hengelo: XpertiseZorg.
- Van der Berg, B., et al. (2016). *De preventieve werking van sociaal werk*. Utrecht: InvoorZorg!
- Van Dijk A., van Westing, G., & Dragt, W. (2016). *Maatschappelijke Business Case Buurtcirkels*. Hengelo: XpertiseZorg.
- Van het Erve, L., & van het Erve, R. (2016). *De financiële impact van dementienet Wijchen en met gebruik van Easycare in de omgeving van huisartsenpraktijk Hensens*. InvoorZorg.
- Van Genabeek, J. (2018). Beter Samen in Noord. Een integrale aanpak voor patiënten met meervoudige of complexe problemen. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 8.
- Van Ommeren, C.M., de Ruig, L.S., & Coenen, L. (2014a). *Tilburg: Fix Up Your Life Businesscase preventie en vroegsignalering van schulden*. Zoetermeer: Panteia.

- Van Ommeren C.M., de Ruig, L.S. & Coenen, L. (2014b). *Amsterdam: Vroeg Eropaf Businesscase vroegsignalering en preventie van schulden*. Zoetermeer: Panteia.
- Van Arum, S., Broekroelofs, R., & van Xanten, H. (2020). *Sociale wijkteams: vijf jaar later*. Utrecht Movisie.
- Welschen, S., & Thomése, F. (2016). *Sociale interventies gericht op het verminderen of uitstellen van hulpbehoefendheid bij kwetsbare ouderen*. Ben Sajat Centrum.
- Zijl, A. van, Bernards, B., Voet, J. van der, Steijn, B., & van Schothorst, A. (2021). *Teamwerk in de wijk: een rapportage over het functioneren van wijkteams in vijf gemeentelijke organisaties 2020-2021*. Rotterdam / Leiden: Erasmus University Rotterdam / Leiden University.
- Zwiers, T., Schellevis, J., & Kruytzer, J. (2013). *Sociale firma's in beeld. Het huidige werkveld en het toekomstbeeld voor sociale firma's in Amsterdam*. KPMG Plexus

Werkplaatsen
Sociaal Domein

Werkplaatsen Sociaal Domein 2022

www.werkplaatsensociaaldomein.nl